

Відгук

офіційного опонента доктора медичних наук, професора **Логановського Костянтина Миколайовича** на дисертаційну роботу Юрценюк Ольги Сидорівни **«Непсихотичні психічні розлади у студентів закладів вищої освіти (закономірності формування, діагностика, профілактика, лікування та реабілітація)»** представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.16 — психіатрія.

Актуальність теми дисертації. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена сучасними викликами для студентів закладів вищої освіти — зростанням інформаційного потоку та потужного психоемоційного стресу процесу навчання. Останнім часом на психічне здоров'я студентів надзвичайно вплинула пандемія COVID-19, яка спричинила не тільки біологічні ефекти, але й драматичний психосоціальний вплив. Головним викликом сьогодення для студентів є дистанційні форми навчання та складання іспитів. Це суттєво впливає на стресостійкість, психічну саморегуляцію та розвиток порушень психічного здоров'я. Надзвичайно актуальною медико-соціальною проблемою є суїцидальна ідеяція та, нажаль, її реалізація серед осіб молодого віку, зокрема, студентів.

Дослідження О.С. Юрценюк стосується проблеми непсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти, їх ранньої діагностики, клінічної структури, комплексного диференційованого лікування, профілактики та реабілітації. Це має надзвичайну як медичну, так і соціальну значущість, оскільки негативний вплив патологічних особистісних реакцій, які виникають на тлі навчального процесу, значним чином впливають на соціальну активність, обмежують успішність, суттєво знижують якість їх життя і можуть мати навіть фатальні наслідки. Вирішення цієї проблеми до цього часу не має достатнього відображення як у сучасній науковій літературі, так і в стандартах медичної допомоги. В ряді відповідних праць

вказується на розширення наукового інтересу до удосконалення психолого-психіатричної допомоги особам молодого віку із непсихотичними психічними розладами, шляхом комплексної, в тому числі психотерапевтичної корекції наявних у них психічних порушень, однак автори не пропонують алгоритмів і цілісної системи такої допомоги. Саме тому, розробка та впровадження нових організаційних і лікувально-діагностичних заходів, які оптимізують медико-психологічні заходи за допомогою послідовних й ефективних психотерапевтичних втручань, чому й присвячена рецензована дисертація, на цей час є одним з найактуальніших завдань теоретичної медицини.

В своїй роботі, згідно чітко сформульованої мети та задач дослідження, О.С. Юрценюк дослідила структуру психічних розладів непсихотичного рівня у студентів різних закладів вищої освіти, їх емоційно-мотиваційну складову, динаміку характерологічних особливостей цих пацієнтів, визначила їх провідні предикторні фактори, розробила систему ранньої діагностики психопатології, модель патогенетичних механізмів їх формування зі створенням етапної системи ранньої медико-психологічної допомоги вказаному контингенту.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, що сформульовано у дисертації. Вірогідність і обґрунтованість результатів наукових положень і висновків дисертаційної роботи визначається репрезентативним за обсягом матеріалом (було проведено обстеження 1235 студентів). Необхідно відмітити, що діагностичний комплекс був обраний у відповідності до мети та завдань роботи, він включив достатньо інформативні сучасні клініко-психопатологічні і психодіагностичні методи дослідження. Статистичну обробку цифрових даних здійснено за допомогою Excel та STATISTICA 6.0 StatSoft Inc., що дозволило авторові обґрунтувати основні положення та

висновки роботи з позиції доказової медицини. Формування клінічних груп дослідження виконано методологічно коректно.

Новизна дослідження та отриманих результатів. Дисертантом вперше проведено комплексне системне дослідження непсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти із відокремленням психопатологічних варіантів цих порушень в залежності від ступеню їх виразності в рамках нозогенних реакцій психічної дезадаптації та нозогенних невротичних розладів. Поглиблено уявлення про вплив афективних та мотиваційних складових на розвиток порушень психіки. Визначено роль певних характерологічних особливостей у формуванні психопатологічних розладів. Дисертант запропонувала модель механізмів формування розладів психічних сфери, яка ґрунтується на моделі мультиномінальної регресії та рівневій стратифікації різних патогенетичних ланок хворобливого стану. Протягом виконання роботи науково обґрунтована, розроблена та впроваджена модель інтегративно-диференційованої системи раннього медико-психологічного супроводу пацієнтів з непсихотичними психічними розладами, що базується на принципах етапності, послідовності та комплексності. З позицій доказової медицини позитивно оцінена її ефективність. Для цього запропоновано і використано коефіцієнти множинної лінійної регресії і встановлено, що погіршення психічного стану студентів пов'язано з наявністю достовірних коефіцієнтів множинної лінійної регресії за показниками оціночних шкал стандартизованого багатофакторного опитувальника особистості. Застосована також оцінка прямого та зворотного кореляційного зв'язку показників психодіагностичних методик.

Розроблена дисертантом математична модель впливу різних чинників на рівень психічного здоров'я, підтвердила свою адекватність і дозволила розглядати динаміку психічного стану студентів у взаємозв'язку з психологічними, соціально-психологічними, преморбідними і особистісними

факторами. Згідно регресійній моделі були виділені фактори, які неоднозначно впливають на рівень психічного здоров'я студентів, зокрема на формування неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. На підставі проведеного багатофакторного регресійного аналізу розроблені математичні моделі, що з високим ступенем вірогідності ($p < 0,01$) дозволяють прогнозувати зміну психічного стану студентів на кожному курсі. Створена автором система психопрофілактики неспсихотичних психічних розладів повинна включати заходи первинної психопрофілактики — спрямована на запобігання виникнення цих захворювань у здорових осіб шляхом проведення соціально-гігієнічних і медичних заходів щодо зміцнення здоров'я; вторинної - рання діагностика НПР, своєчасне та адекватне їх лікування; третинної психопрофілактики — запобігання переходу легких та помірних форм неспсихотичних психічних розладів у важкі форми, а також уникнення ускладнення хвороби соціальною дисфункцією пацієнта.

Практичне значення результатів дослідження. Значну практичну значущість становить описана автором феноменологічна структура порушень психіки, яка спостерігається у студентів хворих з неспсихотичними психічними розладами. Важливим є виділення варіантів цих порушень на донозологічному і нозологічному рівнях.

Природно, що основну практичну цінність являє розроблена з урахуванням наведених вище наукових висновків, апробована та впроваджена у практику система раннього медико-психологічного супроводу, що побудована за етапним принципом і включає комплекс раціональної, непрямої, когнітивно-біхевіоральної психотерапії, аутогенного тренування та психоосвітньої програми.

Практична значущість результатів дисертаційного дослідження полягає у поліпшенні якості діагностики та медико-психологічної допомоги студентам з неспсихотичними психічними розладами (зокрема кваліфікованої,

спеціалізованої). В ході дисертаційної роботи розроблено та впроваджено у клінічну практику методи комплексного діагностичного дослідження різних форм і типів неспсихотичних психічних розладів. Проаналізовано та використано в лікувально-діагностичній роботі методи системного аналізу факторів ризику формування неспсихотичних психічних розладів.

Створено та модифіковано методики, спрямовані на оцінку психічного стану студентів, їх психологічних властивостей та соціально-психологічних факторів в умовах масового обстеження, уточнено межі їх нормативних значень, що дозволяє використовувати їх для виділення груп осіб із підвищеним ризиком формування психічних розладів (5 патентів та 28 рацпропозицій).

Виділено індивідуально-психологічні, соціально-психологічні фактори ризику формування неспсихотичних психічних розладів у студентів із урахуванням статі, віку, курсу навчання та спеціальності.

Вдосконалено методику лікування депресивних, тривожних, obsesивно-компульсивних та соматоформних розладів (патенти на корисну модель №117817 від 10.07.2017 Україна; №117822 від 10.07.2017 Україна; №136470 від 27.08.2019 Україна; №136472 від 27.08.2019 Україна).

Розроблено принципи та основні напрямки системи психіатричної, психотерапевтичної і медико-психологічної допомоги студентам у рамках роботи медико-психологічної служби закладів вищої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами.

Дисертаційна робота виконувалась у відповідності до теми науково-дослідної роботи кафедри психіатрії та наркології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця «Невідкладна психіатрична допомога при аутоагресивній поведінці, що асоційована з нециркулярною депресією в осіб із основними формами психічних розладів» (№ державної реєстрації 0118U003696), та у відповідності до теми науково-дослідної роботи кафедри

нервових хвороб, психіатрії та медичної психології ім. С.М. Савенка Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет» «Удосконалення ранньої діагностики та диференційованого лікування пацієнтів з неспсихотичними психічними розладами з урахуванням стану нервової системи» (№ державної реєстрації 0115U002764).

Повнота викладання матеріалів дисертації в опублікованих працях і авторефераті. Результати дослідження представлено в 90 працях із них 26 статей надруковано у спеціалізованих наукових фахових виданнях (19 одноосібні, 23 — у міжнародних фахових журналах включених до представницьких наукометричних баз Google Scholar, Index Copernicus International, Scientific Indexing Services, 2 — в Scopus), 30 тез доповідей, 1 монографію, 5 патентів на корисну модель, оформлено 28 раціоналізаторських пропозицій. Автореферат оформлено згідно існуючих вимог, він повністю відображає основний зміст дисертації.

Загальна оцінка дисертації, зауваження щодо її змісту та оформлення. За обсягом та структурою дисертаційна робота Юрценюк О.С. відповідає актуальним вимогам та включає в себе всі необхідні розділи.

Дисертацію викладено на 544 сторінках машинописного тексту (420 сторінок основного тексту). Робота складається із вступу, огляду літератури, розділу, присвяченому матеріалам і методам дослідження, 8 розділів із описом результатів власних досліджень, висновків, списку використаної літератури, що містить 475 найменувань. Дисертацію ілюстровано достатньою кількістю таблиць та малюнків.

У вступі автор обґрунтовує актуальність досліджуваної теми, чітко формулює мету та завдання дослідження.

У першому розділі автором було проведено аналіз наукових джерел, які присвячені вивченню сучасних уявлень про етіологічні, патогенетичні та

клінічні аспекти неспсихотичних психічних розладів у студентів та проблем профілактики, лікування та реабілітації даних пацієнтів. Детально проаналізовано різні погляди на проблему у закордонних та вітчизняних дослідженнях. Даний розділ складається з 5 підрозділів.

Другий розділ описує матеріали та методи дослідження, а також обґрунтовує їх застосування. Безпосереднім об'єктом цього дослідження стали 1235 студентів закладів вищої освіти, зокрема 317 пацієнтів з неспсихотичними психічними розладами та 918 практично здорових осіб, які склали групу порівняння. Автором було проведене різностороннє обстеження пацієнтів, що включало застосування комплексу методів, зокрема, соціально-демографічного, клініко-амнестичного, клініко-психопатологічного, психодіагностичного, психометричного, клініко-катамнестичного, статистичного.

Розподіл клінічної структури неспсихотичних психічних розладів у студентів, показав, що серед 317 студентів основної групи було діагностовано: афективні розлади настрою (F30-34) у 79 студентів, що складає 24,92%; невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади (F40-48) виявлено у 187 студентів (58,99%); поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями та фізичними чинниками (F50-51.4) – у 20 осіб (6,31%); розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих (F60-60.7) діагностовано у 31 студента (9,78%). В статевому розподілі виявлено наступні результати: афективні розлади у 23 чоловіків (23,71 %) та 56 жінок (25,45%), невротичні розлади були виявлені у 62 хлопців (63,92 %) та 125 дівчат (56,82%), поведінкові синдроми – у 3 (3,09%) та 17 (7,73%) відповідно, розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих діагностовано у 9 (9,28%) студентів та 22 (10,0%) студенток. Таким чином в гендерному розподілі діагнози були фактично однорідними.

У третьому розділі проведено аналіз закономірностей формування неспсихотичних психічних розладів серед студентів закладів вищої освіти.

Автором наведені дані клініко-анамнестичного дослідження анамнезу та психічного стану пацієнтів, де він підсумовує результати досліджень визначення особливостей розвитку неспсихотичних психічних розладів в залежності від нозології, статі, тривалості навчання.

Окремим підрозділом дисертантом було описано результати створеної ним моделі мультиноміальної логістичної регресії та дерева рішень для визначення предикторів розвитку, формування неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. Представлено графічні результати та програмні забезпечення мультиноміальної логістичної регресії та дерева рішень.

Четвертий розділ присвячений результатам дослідження клініко-психопатологічної структури та феноменології неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. Автором описано особливості деяких ознак неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти за діагностичними критеріями МКХ-10. Отримані дані свідчать про те, що неспсихотичних психічних розладів у студентів мають складну психопатологічну структуру, яка включає облігатні порушення (афективно-мотиваційні і парціальні когнітивні порушення, інтрузивні переживання, пов'язані з психотравмуючою ситуацією, зміна самооцінки) і факультативну симптоматику (астенічні стани, зміни настрою, соматоформні і психовегетативні дисфункції).

П'ятий розділ містить два підрозділи у яких наведено аналіз вікової динаміки розповсюдженості і структури неспсихотичних психічних розладів у студентів та результати дослідження частоти виникнення нових випадків неспсихотичних психічних розладів протягом року та порівняння її з зазначеними показниками при першому обстеженні. Встановлено які неспсихотичні психічні розлади виникали у студентів впродовж навчання. В цілому отримані дані свідчать про більшість студентів у яких при первинному обстеженні не було виявлено психічної патології залишилися

практично здоровими і через рік (858 осіб, 93,46 %). Аналізуючи структуру неспсихотичних психічних розладів, що виникли за вказаний період у даного контингенту, спектр нозологій був вужчим у порівнянні з виявленими хворими при первинному обстеженні. Головним чином, неспсихотичні психічні розлади були представлені афективними розладами (F30.0, F32.0, F34.0) та невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами (F40.1, F41.2, F42.0, F43.20, F43.21, F43.22).

Розділ шостий присвячений дослідженню психологічних особливостей студентів закладів вищої освіти, що страждають на неспсихотичні психічні розлади. Описано результати рівнів особистісної тривожності, ситуативної тривоги, депресії, алекситимії, нейротизму та особистісних шкал СБОО у студентів основної та порівняльної груп з урахуванням статі, курсу, нозології. Проаналізовано кореляційні зв'язки між вищезгаданими показниками в основній та порівняльній групах в динаміці.

В цьому розділі описано вплив соціально-психологічних факторів на розвиток неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. Даний розділ складається з двох підрозділів де представлено результати аналізу соціально-психологічних факторів, що впливають на формування неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. Встановлено відносні, атрибутивні ризики та співвідношення шансів розвитку неспсихотичних психічних розладів у студентів. Для вивчення феноменології НПР автор встановив преморбідні фактори формування неспсихотичних психічних розладів, що мали місце в анамнезі студентів з неспсихотичними психічними розладами. В другому підрозділі представлена інтегративна характеристика факторів ризику розвитку неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. Виходячи з рівняння множинної лінійної регресії, дисертантом були побудовані регресійні моделі, що відображають залежність загальної кількості скарг з боку різних психічних сфер від ступеня суб'єктивного неблагополуччя мікросоціального

оточення, рівня конфліктності, ступеня вираженості особистісних особливостей та інших факторів у студентів закладів вищої освіти. Таким чином, були отримані результати, з високим ступенем вірогідності ($p < 0,01$), що дозволяють прогнозувати зміну психічного стану за критерієм загальної кількості скарг з боку різних психічних сфер на підставі врахування психологічних особистісних особливостей, рівнів особистісної та ситуативної тривожності, нейротизму, соціально-психологічних факторів.

Розділ восьмий присвячений дослідженню видів та проявів стресу пов'язаного з навчанням у студентів закладів вищої освіти та опису шляхів його подолання. Описано результати в залежності від віку, статі, спеціальності навчання, нозології і встановлено, що шляхи подолання стресу мали відмінності у студентів різних спеціальностей та достовірні відмінності між основною та порівняльною групами різних спеціальностей, що необхідно враховувати при побудові профілактичних, психокорекційних та психотерапевтичних заходів.

Дев'ятий розділ присвячений комплексній системі діагностики, профілактики, психокорекції/психотерапії та реабілітації непсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти та оцінці ефективності запропонованої системи заходів. Розділ містить чотири підрозділи. В першому підрозділі описано систему корекції та профілактики непсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти. В другому — систему комплексного лікування непсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти, описано раціоналізаторські пропозиції запропоновані автором. В третьому підрозділі представлено принципи психосоціальної реабілітації студентів з непсихотичними психічними розладами. І в четвертому підрозділі представлено результати ефективності психофармакологічного та комплексного психофармакологічного та психотерапевтичного лікування непсихотичних психічних розладів. Проведене дослідження показало, що найбільша клінічна

результативність спостерігалась у пацієнтів, які отримували запропоноване автором комплексне диференційоване лікування.

Основні результати дослідження знайшли висвітлення у 7 висновках, аналіз яких дозволяє стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнута, а її задачі вирішено повністю. Висновки обґрунтовані, цілком відповідають завданням роботи і логічно витікають із змісту окремих розділів.

Статистичну обробку цифрових даних здійснено за допомогою комп'ютерних пакетів «STATISTICA 6.0» StatSoft Inc. та Excel XP для Windows на персональному комп'ютері з використанням параметричних і непараметричних методів обчислення. Вірність нульової гіпотези визначали з урахуванням рівня значущості «Р», достовірностей розходжень за критеріями t-Стюдента, χ^2 , точного методу Фішера. Оцінку ефективності лікування автор визначав з позицій клінічної епідеміології. Для оцінки взаємного впливу основних чинників на ефективність запропонованого лікування використовували кластерний аналіз, розрахунок множинної лінійної регресії, показник відносного значення регресорів β -коефіцієнт. Для визначення предикторів розвитку, формування неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти ми використали розроблену нами модель мультиноміальної логістичної регресії та побудували дерево рішень. Для кількісної оцінки ефективності лікування вираховували коефіцієнт медичної ефективності.

Принципових зауважень щодо дисертаційної роботи немає. Окремі недоліки, що було виявлено під час рецензування не є принциповими і не зменшують загальну позитивну оцінку роботи.

У ході рецензування виникли деякі запитання:

1. Які предиктори формування неспсихотичних психічних розладів у студентів закладів вищої освіти ви виявили застосовувавши модель логістичної регресії?

2. Аналізуючи структуру нових випадків непсихотичних психічних розладів, які розлади були Вами виявлені і чи спостерігали Ви залежність розвитку нових розладів від віку/курсу навчання?

3. Чи є зв'язок розвитку непсихотичних психічних розладів у студентів із відмінним навчанням? («невротичний перфекціонізм»)?

4. Які є тенденції у сучасних студентів до суїцидальної ідеї, пара суїцидів та здійснених самогубств?

5. Як впливає, на Вашу думку, драматичний розвиток інформаційних технологій на стан психічного здоров'я студентів?

6. Як впливає дистанційна форма навчання в умовах пандемії на стан психічного здоров'я студентів та рівень їх освіти?

Поставлені запитання не знижують наукової та практичної цінності дисертаційної роботи, а свідчать про великий науково-практичний інтерес до дослідження.

Дисертація написана грамотно, стиль викладу матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій чіткий, логічний, що забезпечує легкість та доступність сприйняття інформації.

Заключення. Робота О.С. Юрценюк «Непсихотичні психічні розлади у студентів закладів вищої освіти (закономірності формування, діагностика, профілактика, лікування та реабілітація)» є самостійною, завершеною науковою працею, виконаною на високому методичному рівні, вона визначає нові перспективні підходи до вирішення актуальної клінічної проблеми, удосконалення діагностики, лікування, профілактики та реабілітації непсихотичних психічних розладів у студентів. Робота відрізняється науковою новизною, і має важливе теоретичне і практичне значення.

За змістом, актуальністю теми, науковою новизною, обсягом та якістю виконання досліджень, ступенем достовірності результатів, науковою новизною, практичним значенням отриманих результатів і формальними ознаками робота в повній мірі відповідає вимогам п. 10 «Положенню про

порядок присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за № 567, що висуваються до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктор медичних наук за спеціальністю 14.01.16 – психіатрія.

Офіційний опонент

Завідувач відділу

радіаційної психоневрології

Інституту клінічної радіології

Державної установи «Національний науковий

Центр радіаційної медицини

Національної академії

медичних наук України»

доктор медичних наук, професор

Логановський К.М.

Підпис офіційного опонента засвідчую,

Учений секретар ННЦРМ,

канд. мед. наук, ст. наук. співроб.

Галкіна С.Г.

“17” березня 2021 р.

М.П.

